Un aspect al morfosintaxei textelor religioase din secolul al XVI-lea: predicatul complex cu operator modal şi aspectual

Luminița HOARȚĂ CĂRĂUȘU

Such concepts as capability, possibility, necessity and obligation are expressed, in Romanian, by the so-called „modal-auxiliary" verbs: ***a putea, a trebui, a vrea, a fi, a avea*** *and* ***a veni****. These verbs have some specific characteristics.*
It is generally accepted that the word TIME stands for the concept with which all mankind is familiar, devided into past, present and future. And, one must also underline that it is something independent of language. By TENSE we understand that corresondence between the form of the verb and our concept of time. ASPECT is the manner in which a verbal action is experienced or regardede. In Romanian, the „aspect-auxiliary" verbs are: ***a începe, a continua, a conteni, a isprăvi, a înceta, a sfîrşi, a termina****.*

Problema predicatului complex în limba română a prilejuit numeroase discuții şi controverse în literatura de specialitate românească, predicatul complex fiind „predicatul care, pe lîngă componenta lui semantică, include cel puțin unul dintre operatorii modali de predicativitate", structura predicatului complex fiind alcătuită din „operator modal / operator aspectual / operator copulativ / pasiv[1] + suport semantic" (GALR, 2005, 2: 235).

A. În ***gramatica sincronică descriptivă de tip tradițional***, se consideră că, în structura predicatului complex intră un *verb semiauxiliar*[2] şi un *verb de bază* (Dimitriu, 1992-1993: 198), numit şi *verb principal* (Irimia, 1997: 165) sau *suport semantic* (GALR, 2005, 2: 235).

A1. Semiauxiliarele de modalitate

În GA (GA 1: 204), se afirmă că verbele de modalitate sînt „mijloace lexicale de redare a modalității dintre care unele se caracterizează şi prin anumite trăsături gramaticale specifice". Se consideră că verbele de modalitate sînt: *a putea, a trebui, a vrea, a fi, a avea* şi *a veni*[3], trăsăturile caracteristice ale verbelor de modalitate fiind următoarele:

[1] Referitor la construcția pasivă cu funcție sintactică de predicat complex, vezi Hoarță Cărăuşu, 2010 : 269-278.

[2] Vezi, în acest sens, Irimia, 1997: 162-168; Dimitriu, 1992-1993: 197-227; GALR, 2005, 2: 675.

[3] Referitor la problema numărului de verbe semiauxiliare de modalitate, vezi Dimitriu, 1992-1993: 198.

BDD-A101 © 2011 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:40:20 UTC)

a. Aceste verbe „constituie împreună cu alte verbe (la supin, la infinitiv sau la conjunctiv, sinonim cu infinitivul) un complex cu sens unitar la care participă în mod inegal cele două elemente. Semantic, rolul principal revine formei nominale sau conjunctivului; gramatical, rolul principal revine verbului cu sens modal, care poartă semnele predicativității, indică momentul, modalitatea acțiunii şi, de cele mai multe ori, persoana (*Pot să-ți spun, trebuie să-ți spun* înseamnă „am posibilitatea să-ți spun (şi mă folosesc de ea)", „am datoria să-ți spun (şi îmi îndeplinesc această datorie)".

b. Verbele de modalitate „prezintă indici gramaticali specifici comuni pentru mai multe verbe sau proprii numai cîte unuia dintre ele", o marcă gramaticală comună mai multor verbe de modalitate fiind „referirea verbului de modalitate la subiectul verbului pe care îl însoțește: (***Puteam să strigăm*** *cît ne-ar fi luat gura*- GHICA)".

c. Verbele de modalitate *a avea, a fi* şi *a veni* „prezintă indici semantici specifici şi anume schimbarea sensului inițial", verbul *a fi* avînd sensul „de „a exista", cînd este verb de sine stătător", iar cînd este verb de modalitate, acelaşi verb „exprimă necesitatea, posibilitatea sau voința (*Dar ce* ***era*** *să le facă?* - CREANGĂ)".

d. Spre deosebire de de verbele auxiliare, verbele de modalitate „prezintă mai multe posibilități de a intercala diverse cuvinte între ele şi formele verbale următoare. De exemplu, între *a avea, a fi* sau *a trebui* cu rol de verbe de modalitate şi verbele următoare pot fi introduse diverse părți de propoziție: *Eu* ***am*** *altă treabă* ***de făcut*** - CREANGĂ"[4].

În GALR (GALR 2: 675), se consideră că verbele modale „au unele trăsături specifice, care pot conduce la considerarea lor drept *operatori* gramaticalizați (*semiauxiliare*), dar sînt destul de apropiate şi de statutul de verbe lexicale pline", secvența „verb operator modal + verb suport" constituind „o unitate semantico-sintactică (*predicat complex*)". Se consideră că „sînt posibile şi structuri cu mai mulți operatori modali ierarhizați sintactic (***Trebuie*** **să poată** *să vină.*), sau cu operatori modali urmați de alte tipuri de operatori (aspectuali, copulativi sau pasivi) şi de verbul suport semantic" (GALR 2: 675).

Verbele modale au fost clasificate în două categorii:

1. *A putea* şi *a trebui,* care sînt „cele mai individualizate verbe modale", caracterizate prin:

a. lipsa unei autonomii semantice şi gramaticale: „verbul *a putea* în toate sensurile sale şi *a trebui* în sensurile modale nu pot apărea fără un verb suport";

b. fenomene de control: „verbul *a putea*, în construcție personală, controlează subiectul verbului suport (ca subiect neexprimat, obligatoriu identic cu subiectul verbului operator (*Maria poate să citească*). Verbul *a trebui* este impersonal, dar atunci cînd capătă, popular, morfeme de persoană, are cu necesitate acelaşi subiect cu al verbului suport: *Ei trebuiau să meargă*)" (GALR 2: 675);

c. particularități de construcție ale verbului *a putea*, fiind singurul „care admite curent construcția verbului suport la infinitiv fără *a*: *Poate veni.* (concurentă cu construcția cu conjunctivul – *Poate să vină.*)";

[4] Vezi GA 1: 204-206.

BDD-A101 © 2011 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:40:20 UTC)

d. particularități de construcție ale verbului *a trebui*: „acesta admite structuri în care este urmat de un participiu, rezultate din elipsa operatorului pasiv (*cartea trebuie citită*), sau, prin analogie, structuri cu supinul verbelor intranzitive (*trebuie mers acasă*);

e. fenomene de repoziționare: „verbul *a trebui* admite curent avansarea subiectului verbului subordonat, plasarea acestuia la stînga sa – *El trebuie să doarmă*";

f. absența pasivului la tranzitivul slab *a putea* şi absența imperativului la *a putea* şi *a trebui*, trăsături „determinate de factori semantici";

g. în anumite contexte, verbul subordonat poate fi elidat, păstrîndu-se numai modalele „care permit recuperarea anaforică a semnificației: *Face întotdeauna ce* ***poate*** */ ce* ***trebuie***. (= ce poate / trebuia [să facă])" (GALR 2: 676).

2. *A avea* şi *a fi* care „au utilizări modale în anumite construcții cu supinul sau conjunctivul (*Mereu* ***are de citit***.; *Asta* ***e de scris*** *pe copertă*.; *Dacă* ***e să lucreze,*** *lucrează*.), în care al doilea verb este obligatoriu şi formează o unitate sintactico-semantică cu operatorul modal", verbele *a avea* şi *a fi* fiind „operatori modali într-un predicat complex" (GALR, 2: 677).

A2. Semiauxiliarele de aspect[5]

Cea de a doua grupă de verbe semiauxiliare este reprezentată de verbele semiauxiliare de aspect, care, din punct de vedere semantic, pot arăta „începutul, continuarea şi sfîrşitul acțiunii" (Dimitriu, 1992-1993: 199)[6].

Semiauxiliarele de aspect (numite şi verbe de aspect sau aspectuale)[7]sînt „unități lexicale a căror configurație semantică conține una dintre trăsăturile [*Incoativ*], [*Continuativ*] sau [*Terminativ*]", alcătuind „structuri prin care se redau diferite „segmente" (faze, etape) ale procesului şi, la nivel semantic, realizează predicația enunțiativă" (GALR, 1: 457).

Se consideră că sînt „aspectuale propriu-zise"[8] verbele: *a începe, a continua, a conteni, a isprăvi, a înceta, a sfîrşi, a termina*[9], acest tip de verbe prezentînd „ca imperfectivă acțiunea verbului cu care intră în sintagma predicatului" (Irimia, 1997: 167).

În legătură cu forma flexionară a suportului semantic, în literatura de specialitate românească se consideră că numărul maxim de forme flexionare ale verbului principal susceptibile de a face parte din predicatul complex este *cinci*: *conjunctiv*, *prezumtiv*, *infinitiv*, *supin* şi *participiu* (Iordan, Robu, 1978: 449).

B. În ***lucrările de gramatică istorică, cu referire specială la morfosintaxa limbii române dintre 1521 şi 1640***, se consideră că „predicatul complex, format din verbe modale şi de aspect şi infinitiv este mai frecvent decît în limba actuală" (Frâncu 2009: 344).

1. Predicatul complex cu operator modal

---

[5] În literatura de specialitate românească, se consideră că se poate vorbi şi despre un al treilea tip de verbe semiauxiliare, si anume, *verbele semiauxiliare de temporalitate* (vezi Irimia, 1997 : 168).

[6] Referitor la problema *categorei gramaticale a aspectului* în limba română, vezi (GALR, 2005, 1: 449-456).

[7] Vezi, în acest sens, GALR, 2005, 1: 457.

[8] Vezi, în acest sens, GALR, 2005, 1: 457.

[9] Referitor la problema numărului de verbe semiauxiliare de aspect, vezi Dimitriu, 1992-1993: 199.

BDD-A101 © 2011 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:40:20 UTC)

În *Tetravanghelul* lui Coresi, predicatul complex care include verbe semiauxiliare de modalitate poate avea următoarea structură:

a1. verbul semiauxiliar de modalitate *a avea* la viitor 1 indicativ + verbul de bază la infinitiv prezent fără prepoziția morfem *a*:

„Derept amu grăesc voao. *nu veți avea a sfrăşi* cetățile creştinilor, până va veni fiiul omenesc." (CT, p. 20);

a2. verbul semiauxiliar de modalitate *a avea* la conjunctiv prezent + verbul de bază la infinitiv prezent cu prepoziția morfem *a*:

„Şi mulți de naşterea lui bucura-se-vor. fi-va amu mare naintea Domnului. şi vin şi mălvăjie *să nu aibă a bea*." (CT, p. 114);

b1. verbul semiauxiliar de modalitate *a putea* la indicativ prezent + verbul de bază la infinitiv prezent, fără prepoziția morfem *a*:

„Nu ve temereți de ceea ce ucig trupul, sufletul *nu pot ucide*." (CT, p. 21); „Temeți-ve mai vrătos de cela ce *poate* sufletul şi trupul *piearde* întru adînc." (CT, p. 21); „ Fața ceriului ştiți a judeca. e semnele vremiei aceştiea *nu puteți ispiti*." (CT, p. 36); „Cine *poate lăsa* pecatele, fără unul Dumnezeu." (CT, p. 74); „ Cum *poate* drac pre drac *goni*." (CT, p. 77); „Şi de va înpărățiea de ea-şi înpărți-se, *nu poate sta* împărățiea aceea." (CT, p. 77); „Că *pot* supt umbra lui, păsările ceriului *odihni*." (CT, p. 79); „Is. zise lui. însă de *poți crede*, toată puterea a credinciosului." (CT, p. 92); „Acestă rudă. cu nemică *nu poate eşi*." (CT, p. 92); „Şi cînd veți vrea, *puteți* lor *face* bine." (CT, p. 104); „Cine easte acesta ce grăieaşte hule. cine *poate lăsa* pecatele. fără unul Dumnezeu." (CT, p. 126); „Au *poate* orb pre orb *duce*. nu vor cădea amîndoi în groapă." (CT, p. 129);

b2. verbul semiauxiliar de modalitate *a putea* la indicativ perfect simplu + verbul de bază la infinitiv prezent, fără prepoziția morfem *a*:

„Şi aduş el la ucenicii tei şi *nu putură* el *vindeca*." (CT, p. 39); „Atunce mersără ucenicii cătră Is. zise lui. derep-ce noi *nu putum goni* el." (CT, p. 39); „ Şi merse el în casă, ucenicii lui întrebară el însuşi. că ce *nu putum goni* el." (CT, p. 92); „Alții mîntueaşte. pre eluşi *nu putu mîntui*." (CT, p. 109); „Şi se mira că pesti el în beserecă. deca eşi *nu putu grăi* cătr9enşii." (CT, p. 114);

b3. verbul semiauxiliar de modalitate *a putea* la indicativ perfect simplu + verbul de bază la conjunctiv prezent:

„*Nu putu* nece de unul *să se vindece*." (CT, p. 136);

b4. verbul semiauxiliar de modalitate *a putea* la optativ-condițional prezent + verbul de bază la infinitiv prezent, fără prepoziția morfem *a*:

„Ruga el şi în genuche căzu naintea lui şi grăi lui că de-i vrea *putea*-m-*ai curăți*. (CT, p. 73);

b5. verbul semiauxiliar de modalitate *a putea* la indicativ imperfect + verbul de bază la conjunctiv prezent:

„Că de aciea *nu putea* el a eavea în cetate *să între*." (CT, p. 73); „Că *nu putea* ei nece păine *să mănînce*." (CT, p. 77);

b6. verbul semiauxiliar de modalitate *a putea* la indicativ imperfect + verbul de bază la infinitiv prezent, fără prepoziția morfem *a*:

BDD-A101 © 2011 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:40:20 UTC)

„Şi aciea adunară-se mulţi. că *nu putea încăpea* neci pre porţi." (CT, p. 74); „Şi nece cu verigi niminea *nu*-l *putea lega*." (CT, p. 80); „Şi nimea *nu*-l *putea* el *munci*." (CT, p. 80); „Vineră către-nsul muma şi fraţii lui. şi *nu putea grăi* către el derept nărodul." (CT, p. 134);

b7. verbul semiauxiliar de modalitate *a putea* la conjunctiv prezent + verbul de bază la infinitiv prezent, fără prepoziţia morfem *a*:

„Şi de-aciea pilde multe grăiea lor cuventul. cît *să poată auzi*." (CT, p. 79); „Şi eară să fii tăcut, şi *să nu poţi grăi* pînă în ziua ce va fi acesta." (CT, p. 114);

c1. verbul semiauxiliar de modalitate *a vrea* la indicativ viitor 1 + verbul de bază la infinitiv prezent:

„Şi cui *va vrea* fiiul *a descoperi*." (CT, p. 24); „Cine *va vrea* întâiu *a fi*, să fie tuturora de apoi." (CT, p. 93);

c2. verbul semiauxiliar de modalitate *a vrea* la indicativ perfect simplu + verbul de bază la infinitiv prezent:

„Ce *vru a se întreba* în cuvinte cu robii lui." (CT, p. 41);

d1. verbul semiauxiliar de modalitate *a se cădea* (sinonim cu *a trebui*) la indicativ prezent + verbul de bază la infinitiv prezent:

„Adecă ucenicii fac ce *nu se cade a face* sîmbăta." (CT, p. 24); „Ce *nu* i *se cade* lui *a mînca* nece celora ce era cu nusul numai popilor unora." (CT, p. 24); „Deci *cade-se* sîmbăta bine *a face*." (CT, p. 25); „*Nu* ţi *se cade* şi ţie *a milui* megieaşul teu ca eu tine milui." (CT, p. 42); „Că *se cade* fiiul omenesc mult *a chinui*." (CT, p. 90); „Că Ilie *cade-se a veni* înainte." (CT, p. 91); „Întrebară el. să *se cade* bărbatul muearea *a*-şi *lăsa*." (CT, p. 94); „Ce adever calea lu Dumnezeu înveţi. *cade-se* dajde *a da* împeratului au nu." (CT, p. 100); „Şi a toate limbile *cade-se* nainte *a propovedui* Evanghelia." (CT, p. 102); „Ce faceţi, ce *nu se cade a face* sîmbăta." (CT, p. 127); „Că *se cade* fiiul omenesc mult *a chinui*." (CT, p. 138);

d2. verbul semiauxiliar de modalitate *a se cădea* (sinonim cu *a trebui*) la indicativ prezent + verbul de bază la conjunctiv prezent:

„De aciea începu Is. a spune ucenicilor lui, că *se cade* lui *să margă* în Ierusalim." (CT, p. 37);

d3. verbul semiauxiliar de modalitate *a se cădea* (sinonim cu *a trebui*) la indicativ imperfect + verbul de bază la infinitiv prezent:

„Ce *nu* i *se cădea a mînca*, numai popilor." (CT, p. 75); „Ce *nu* i *se cădea a mînca*, fără unui preut." (CT, p. 127).

2. Predicatul complex cu operator aspectual

În *Tetravanghelul* lui Coresi, predicatul complex care include verbe semiauxiliare de aspect poate avea următoarea structură:

a2. verbul semiauxiliar de aspect *a începe* la indicativ perfect simplu + verbul de bază la infinitiv prezent:

„*Începură a zmulge* spice şi *a mînca*." (CT, p. 24); „Şi *începu a se afunda*, strigă grăi doamne mîntueşte-me, şi acie tinse mîna Is. luo el şi grăi lui puţină credinţă derep-ce te spăreşi." (CT, p. 33); „De aciea *începu* Is. *a spune*, ucenicilor lui, că se cade lui să margă în ierusalim." (CT, p. 37); „*Începu a propovedui* mult," (CT, p. 73); „Şi *începură* ucenicii lui cale *a face*." (CT, p. 75); „Şi *începură a ruga* el, să trecă de hotarăle lor." (CT, p. 81); „*Începu* în gloate *a învăţa*." (CT, p. 82); „Şi *începu* ei *a tremite* doi cîte doi, şi dede lor

BDD-A101 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:40:20 UTC)

despus pre duhure necurate." (CT, p. 83); „În vremea aceea eşiră fariseii *începură a se întreba* cu Is. căuta de la el semne de în ceriu." (CT, p. 89); „Şi nu-şi sfii cuventul grăi. şi luo pre el Petru. *începu a apăra* lui." (CT, p. 90); „Toate amu puterile sînt de la Dumnezeu. *începu* Petru *a grăi* lui." (CT, p. 95); „În vremea aceea luo Is. doi-spre-zece ucenici. *începu* lor *a grăi* ce vrea lui să fie." (CT, p. 96); „Şi auzi că Is. nazareninul easte *începu a striga* şi grăiea." (CT, p. 97); „Şi merse Is. în beserecă *începu a goni* vînzătorii şi cumpărătorii de în beserecă." (CT, p. 98); „Nece eu grăesc voao cu acui putere acestea tac. şi *începu* lor în pildă *a grăi*."(CT, p. 99); „Respunse lor *începu a grăi*, păziți-ve să nu cine-va voi să înşale." (CT, p. 102); „Mănîncă cu noi. ei *începură a se întrista* şi *a grăi* lui." (verbul *a începe* este neexprimat) (CT, p. 105); „Şi *începură a săruta* el şi a grăi. (verbul *a începe* este neexprimat). (CT, p. 109); „După aceea amu mulți *începură a face* poveste. "(CT, p. 113); „Şi nu *începereți a grăi întru voi*." (CT, p. 120); „Şezu. şi toți de în beserecă ochii le era căuta pr-ensul. *începu a grăi* către-enşii." (CT, p. 123); „Şi *începură a cugeta* cărtularii şi fariseii grăiră." (CT, p. 125-126); „Şi *începu a grăi*. şi-l dede el mumă-niei lui, luară frică toți." (CT, p. 131); „*Începu a uda* piciorele lui cu lacrăme." (CT, p. 132); „Zioa *începu a se pleca*" (CT, p. 138);

a2. verbul semiauxiliar de aspect *a înceta* la indicativ perfect simplu + verbul de bază la gerunziu:

„Sărutătură nu-mi dedeşi. aceasta de cînd am întrat. *nu încetă sărutîndu*-mi picioarele." (CT, p. 133).

Concluzii

Lucrarea de față ia în discuție problema predicatului complex cu operator modal şi aspectual, din perspectiva gramaticii **sincronice descriptive de tip tradițional** şi din cea a **gramaticii istorice, cu referire specială la morfosintaxa limbii române dintre 1521 şi 1640.**

Izvoare

Coresi 1989, *Tetravanghelul*, Bucureşti, ediția Gherasim Timuş Piteşteanu

Bibliografie

Dimitriu, Corneliu, 1992-1993, *Există predicat verbal compus în limba română?*, în *Anuar de Lingvistică şi Istorie literară*, Tomul XXXIII, A, Editura Academiei Române, Bucureşti.

Frâncu, Constantin, 2009, *Gramatica limbii române vechi*, Casa Editorială Demiurg, Iaşi.

GA, 1966: *Gramatica limbii române, Editura Academiei*, Bucureşti

GALR, 2005: *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, Bucureşti, vol 1, 2

Hoarță Cărăuşu, Luminița, 2010, *Un aspect al morfosintaxei textelor religioase din secolul al XVI-lea: construcția pasivă*, în *Text şi discurs religios*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, p. 269-278

Iordan, Iorgu, Robu, Vladimir, *Limba română contemporană*, 1978, Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti

Irimia, Dumitru, 1997, *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iaşi

BDD-A101 © 2011 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:40:20 UTC)